

JURMAN, Olin: *Dvojitý agent. Utajená zákulisí špionáže.*

Brána, Praha 2016, 336 stran

JURMAN, Olin: *Dvojitý agent. Zrada a pomsta.*

Brána, Praha 2017, 336 stran

JURMAN, Olin: *Dvojitý agent. Až do hořkého konce.*

Brána, Praha 2017, 400 stran

JURMAN, Olin: *Ve službách ministerstva vnitra. Chránil jsem tři prezidenty.*

Brána, Praha 2016, 464 stran

Čtyři knihy, dva osudy, jeden autor. Tolik by se dalo stručně říci k obsahu následujícího textu.

Nejdříve si dovolím představit autora. Podle stručného biogramu na přebalu knih je Olin, přesněji však Ing. Oldřich Jurman (nar. 1940), absolventem Vysoké školy ekonomické a bývalým obchodním ředitelem nakladatelství Práce, který sám sebe považuje za autora literatury faktu v oblasti militaria 20. století a zpravodajských služeb.¹

V Archivu bezpečnostních složek se ke jménu Oldřich Jurman dochoval spis Zpravodajské služby generálního štábu, která na něj v letech 1961–1965 sbírala informace. Ze spisu mj. vyplývá, že Jurman byl členem Komunistické strany Československa, Revolučního odborového hnutí, Svazu československo-sovětského přátelství a Československého červeného kříže. V letech 1946–1957 absolvoval jedenáctiletou střední školu s maturitou v Blansku a poté v letech 1957–1959 dvouletou průmyslovou školu železniční s maturitou v České Třebové. Před základní vojenskou službou (vykonal ji v letech 1960–1962 u vojenského útvaru 5729 ve Strašicích u Rokycan) i po ní pracoval jako výpravčí v Doksech, Bezdězu, respektive později v Ivančicích, Šlapanicích, Rapoticích a v Rajhradu. Během vojny se rozhodl pro studia VŠE při zaměstnání. Na vysoké škole se soustředil hlavně na železniční dopravu. Od roku 1960 psal do týdeníku *Obrana lidu*.²

V textu svých knih několikrát přiznává, že byl příslušníkem vojenské rozvědky. Proto lze s jistotou mírou nadsázky konstatovat, že problematiku zpravodajských služeb důvěrně zná a je mu, zdá se, i proto blízká. „Znalost prostředí“ však ještě nezaručuje kvalitu výkladu.

První osud, který Jurman představuje ve prvních třech výše uvedených knihách, je životní příběh Karla Zbytka. Nejde však o osobu až dosud opomíjenou.³ Asi nejznámější československý defektor Josef Frolík⁴ popsal jeho případ v dnes již legendární

1 Vedle recenzovaných knih je ještě editorem/autorem knih *Legionářská odyssea. Deník Fr. Prudila z ruské fronty*. Nakladatelství Lucie, Praha 1990, 77 stran (2. a 3. vydání vyšlo vždy upravené a rozšířené a Jurman k nim napsal předmluvu – *Legionářská odyssea. Deník Františka Prudila*. 2. vydání, Brána, Praha 2012, 118 stran; *Legionářská odyssea. Z Čech do Vladivostoku*. 3. vydání, Brána, Praha 2016, 174 stran) a *Špion. 30 let ve službách armádní rozvědky*. Brána, Praha 2015.

2 ABS, f. Zpravodajská služba generálního štábu (ZŠ GŠ), svazek a. č. 18754.

3 TOMEK, Prokop: Agent LIGHT – tajný spolupracovník v britské rozvědné službě. *Securitas Imperii*, 2001, č. 8, s. 149–182. Karla Zbytka zmiňuje i František August, viz AUGUST, František: *Ve znamení temna. Sovětská špionážní a podvratná činnost proti Československu v letech 1918–1969*. Votobia, Praha 2001.

4 Josef Frolík (1928–1989), příslušník StB, rozvědčík (krycí jméno „Florian“) a defektor; člen KSČ od

knize *Špión vypovídá*. K významu osobnosti agenta Lighta tehdy poznamenal: *Charles Zbytek se tak nemalou měrou zasloužil o prodloužení stalinské éry v Československu. Přispěl také k upevnění moci nejtemnějších a nejreakčnějších sil komunistického režimu a přivedl mnoho lidí na dlouhá léta do komunistických kriminálů.*⁵

Podle *Encyklopedie špionáže* Zbytek spolupracoval se Státní bezpečností z vlastní iniciativy, hlavně pro peníze; prozradil přitom v podstatě celou agenturu, kterou znal.⁶ *Zbytek dodal Praze jména mnoha operativců britské výzvědné služby a další důvěrné informace a obdržel za své služby 40 000 liber,*⁷ uvedl o něm Josef Kalvoda. Prokop Tomek hovoří o Zbytkovi a jeho spolupráci s čs. rozvědkou jako o *nepopíratelném zpravodajském úspěchu*⁸ Státní bezpečnosti. Václava Janděčková ho ve shodě s dalšími autory považuje za *nejúspěšnějšího komunistického špiona padesátých let.*⁹ Karel Pacner pak s odvoláním na dochovaný svazek čs. rozvědky cituje vyjádření Jana Mrázka (příslušníka rozvědky, který Zbytku řídil) učiněné krátce po jeho smrti: *Zde leží pod horou odhalených agentů a pobořím nevyužitých možností největší agent československé rozvědky. Amen.*¹⁰

Kdo byl Karel Zbytek? Narodil se 28. října 1902 v Lískovci. V roce 1905 se s rodiči přestěhoval do Frýdku-Místku, kde jeho otec pracoval jako listonoš; v roce 1916 ovdověl. Mladý Karel byl zřejmě nepoddajný a dosti temperamentní typ. Nižší reálné gymnázium ve Frýdku-Místku ukončil jen s obtížemi, přestože mu intelekt a jazykové dispozice rozhodně nescházely. Šlo však hlavně o vzdor vůči otcovu přání, aby vystudoval kněžství. Syn jeho sen ale nesdílel a vyučil se drogistou. Poté, co absolvoval základní vojenskou službu, odjel v roce 1924 na zkušenou do Paříže. Po návratu do ČSR byl zástupcem různých firem; vykonal ale také státní zkoušky z francouzštiny a později i z angličtiny (na úrovni soudních překladatelů) a živil se jako učitel jazyků. Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava se podílel na organizování útěků čs. občanů přes hranice do Polska. On i jeho žena se zapojili do protinacistického odboje na Těšínsku, kde vytvořili vlastní agenturní síť spolupracovníků. Zbytek sám se přes Polsko, SSSR a Francii dostal do Londýna, kde se stal kancelářskou silou a překladate-

---

roku 1947. Po absolvování obchodní akademie ve Slaném pracoval v administraci *Rudého práva*. Po základní vojenské službě nastoupil v roce 1952 na ministerstvo národní bezpečnosti. Přes hospodářskou správu a ekonomickou kontrarozvědku se v roce 1960 stal příslušníkem rozvědky. V letech 1964–1966 působil pod diplomatickým krytím v Londýně. Poté na centrále řídil akce StB v Africe, Indii a na Středním východě. Byl stoupencem tzv. reformního komunismu. V červnu 1969 defektoval z dovolené v Bulharsku do USA. V roce 1971 byl v ČSSR v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. V listopadu 1975 vypovídal před podvýborem amerického Senátu o své zpravodajské minulosti. Žil v USA pod změněnou identitou. Více viz TOMEK, Prokop: Josef Frolík – muž na nepravém místě. *Securitas Imperii*, 2001, č. 8, s. 183–202; KOŠICKÝ, Patrik – ŽÁČEK, Pavel: Analýza československého defektora o činnosti satelitních služeb. *Památ' národa*, 2005, roč. 2, č. 2, s. 33–39.

5 FROLÍK, Josef: *Špión vypovídá*. Index, Köln am Rhein 1979, s. 44.

6 CHURAN, Milan a spol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*. Libri, Praha 2000, s. 404–405.

7 KALVODA, Josef: *Role Československa v sovětské strategii*. Nakladatelství Dílo, Kladno 1999, s. 269.

8 TOMEK, Prokop: *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Vyšehrad, Praha 2009, s. 41.

9 JANDĚČKOVÁ, Václava: *Kauza Jana Masaryka (Nový pohled). Doznání k vraždě a tajný přešetřovací proces StB z let 1950–1951*. Nakladatelství Českého lesa, Domažlice 2015, s. 134.

10 PACNER, Karel: *Československo ve zvláštních službách. Pohledy do historie československých výzvědných služeb 1914–1989. III. díl 1945–1961*. Themis, Praha 2002, s. 420–421.

lem na exilovém ministerstvu národní obrany. Po návratu do ČSR byl krátce zařazen u polního soudu III. armádního sboru, aby v červenci 1945 nastoupil na 4. oddělení (agenturní a pátrací) odboru pro politické zpravodajství ministerstva vnitra.¹¹ V rámci tohoto oddělení se zabýval pátráním po nacistických válečných zločincích. Na místě ale vydržel jen do října 1945. Bezpečnostní orgány se totiž na upozornění komunistických zpravodajců začaly znovu zajímat o jeho odsouzení za prodej kradebného zboží v roce 1938. Zbytek z MV odešel a zdá se, že se pokoušel znovu podnikat. V průběhu roku 1946 také začal vyučovat angličtinu na gymnázium ve Frýdku-Místku. Po únoru 1948 využil příležitosti, která se naskytla, když jako konferenciér a tlumočnick záměru Pěveckého sdružení moravských učitelů vyjel do Velké Británie, a rozhodl se, že se do ČSR již nevrátí. Díky svým kontaktům z doby války a krátkému působení na MV se mu podařilo najít uplatnění v právě založeném CIO¹² – více než osm let pak byl vedoucím jeho administrativního oddělení. V roce 1953 získal britské občanství; to již s ním žila i jeho manželka a dcera, kterým se podařil útek z ČSR před Vánocemi 1950. Dne 5. května 1956 nabídl Zbytek spolupráci československé rozvědce. K jeho „vázání“ došlo na konci téhož měsíce. Pod krycím jménem „Light“ předával dlouhodobě velmi hodnotné zprávy. V podstatě rozkryl vše, o čem věděl. Například StB právě díky němu znala identitu 54 agentů britské tajné služby v ČSR! Způsobil i likvidaci protikomunistických sítí (podle vyhodnocení ve svazku rozvědky zapříčinil k 22. dubnu 1958 zatčení 22 osob), včetně vynesení dvou trestů smrti. Za vše si nechával platit. S jídlem roste chuť. Československá rozvědka ho chtěla využít k proniknutí do SIS.¹³ K tomu však již neměl ani dostatek možností, ani dostatek času. Zemřel náhle na srdeční mrtvici v srpnu 1962.

Knihy o dvojitém agentu Zbytkovi (první díl *Utajená zákulisí špionáže*; druhý *Zrada a pomsta* i třetí *Až do hořkého konce*) nelze podle vyjádření samotného autora vnímat jako práci odbornou. Jurman píše, že samozřejmě pracoval s archivními materiály, ale současně, že je i vypravěčem. To ovšem v jeho pojetí znamená, že tam, kde by se snad vyskytla nějaká mezera či prodleva v ději, je „legitimní“, když si část příběhu vymyslí. Vzniká tak zvláštní mix faktů, hypotéz a zjevných nesmyslů, aniž by bylo jedno či druhé od sebe výslovně odděleno. Lze ale takový postup opravdu akceptovat?

11 DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek. Sešity ÚDV č. 16*. ÚDV, Praha 2007, s. 52.

12 CIO – Czechoslovak Intelligence Office (Československý zpravodajský úřad), partner a později součást britské zpravodajské služby SIS (známá též jako MI-6 – Military Intelligence, Department 6). Československá exilová zpravodajská služba vznikla na přelomu let 1948–1949. Sídlila v budově MI-6. Zabývala se získáváním informací z ČSR. To zajišťovali například tzv. agenti-chodci, později bylo navázáno spojením prostřednictvím radiostanic nebo přes některé pracovníky Labské plavební společnosti. Důležitou součástí práce CIO byla tvorba kartoték lidí, o kterých referoval komunistický tisk. Právě na tomto základě byli vytypováni z řad vědců, umělců, techniků, sportovců apod. ti, kteří by mohli být pro své protikomunistické postoje CIO nápomocní při získávání informací (říkalo se tomu „bílé linky“). Státní bezpečnosti se podařilo aparát CIO infiltrovat. V září 1957 bylo CIO zrušeno. Viz např. CHURANĚ, Milan a kol.: *Encyklopedie špionáže. Ze zákulisí tajných služeb, zejména Státní bezpečnosti*, s. 80; ROEWER, Helmut – SCHÄFER, Stefan – UHL, Matthias: *Encyklopedie tajných služeb ve 20. století*. Universum, Praha 2006, s. 75.

13 SIS – Secret Intelligence Service – novější označení britské rozvědky.

Myslím si, že vypravěčský styl není na škodu, pokud respektuje určitá pravidla. Přílišná zjednodušení posouvají příběh a lidské osudy trochu jinam a mohou být využity k manipulaci. Za správné považují, když se připomíná dobový a místní kontext, který ovlivnil děj, a vysvětluje motivaci či chování aktérů příběhu. I zde je však nutná jistá korektnost.

Na základě trilogie *Dvojitý agent* lze dospět k určitému vlastnímu závěru. Pro recenzenta je ale znepokojující, že se ve všech třech částech opakují stejné vady, problémy a slabá místa. Pokusím se uvést zde jen výběr – několik naprosto zjevných nedostatků.

Jurman často a rád zjednodušuje; ať již jde o líčení událostí, nebo životních příběhů jednotlivých osob. Nevím, zda se tak děje úmyslně, či jen z nedostatečného vyhodnocení shromážděných informací. Například, když hovoří o francouzské vojenské misi v meziválečném Československu, cítí potřebu si mj. povzdechnout, že po roce 1948 tomu bylo podobně se sovětskými zásahy do armády. Jistý rozdíl ale přece jen podle něj existoval. Francouzi si uzurpovali velitelská místa, Sověti se spokojili s „poradci“. Myslím si, že toto tvrzení je zcela nesmyslné a současně chybné. Francie byla respektovaným a tradičním demokratickým státem. Její vojenská mise v ČSR v letech 1918–1926 nijak manipulativně nevstupovala do vnitrostátních záležitostí, právě na rozdíl od sovětských poradců. Důležitý je kontext událostí, který však (možná z neznalosti, možná záměrně) chybí. Československá generalita mimo jiné vyrůstala také na francouzských vojenských školách. Spojenecká Francie tak logicky tvořila pro meziválečné Československo jeden z hlavních opěrných sloupů. Vytýkat prezidentu Edvardu Benešovi, že republiku nezabezpečil jinak, je z hlediska znalostí jeho aktivit a politických koncepcí nevkusné. Kde asi měl podle autora hledat oporu? V porážce a revanšistickém Německu nebo snad v bolševickém Rusku?

Stejně je to i s líčením rýnského garančního paktu. Nevím, zda to byla až taková „bomba“, jak jej autor nazval. Kdyby znal vývoj mezinárodních vztahů počátku dvacátých let 20. století, jistě by věděl, že tento pakt nespadol z nebe. Německo totiž podobnou nabídku učinilo už v roce 1923; tehdy ji hlavně Francie tvrdě odmítla. Rozdíl mezi rokem 1923 a 1925 představuje francouzská a belgická zkušenost z vojenského zásahu a následné krize v Porúří. Současně je třeba dodat, že Francie se snažila o nalezení řešení pro své spojence na východní hranici Německa. Jde o tzv. východní Locarno a plány francouzského ministra zahraničních věcí Louise Barthoua.¹⁴ Opět musím konstatovat, že o tomto autor zřejmě neví vůbec nic.

Podobné zjednodušení se objevuje znovu u vysvětlení okolností podpisu paktu Ribbentrop – Molotov.¹⁵ Opravdu šlo podle autora SSSR hlavně o mír? A co Stalinovy

14 Louis Barthou (1862–1934), francouzský politik a ministr zahraničních věcí v roce 1934.

15 Paktu Ribbentrop – Molotov se částečně věnovala pozornost ve větších syntézách druhé světové války nebo přehledných dějinách střední Evropy. Viz např. TUCKER, Robert C.: *Stalin*. Dialog, Praha 1995, s. 471–498; BULLOCK, Alan: *Hitler a Stalin. Paralelní životopisy*. Mustang, Plzeň 1995, s. 551–676; DURMAN, Karel: *Popely ještě žhavé. Velká politika 1938–1991. Díl I. Světová válka a nukleární mír 1938–1964*. Karolinum, Praha 2004, s. 39–54; MOORHOUSE, Roger: *Diablovi spojenci. Hitlerov pakt so Stalinom 1939 – 1941*. Premedia, Bratislava 2015.

mocenské zájmy? Proč tedy následně podporoval Hitlera při jeho agresi v Polsku? Proč mu dodával sovětské nerostné bohatství? Proč zaútočil na Pobaltí, celistvost Rumunska a Finska?

Opět velmi povrchně (místo až naivně) líčí Jurman například období od formování exilové vlády v Londýně přes odpuštění Mnichova, vytváření poválečné Fierlingerovy vlády (nikoliv Benešovy, jak se můžeme dočíst v knize), volby v květnu 1946 po únor 1948. Uvedené rozhodně není možné interpretovat tak, že prezident Beneš tvořil vládu a její priority pouze a jen na přání Klementa Gottwalda a SSSR. Koncepce obnovení ČSR byla mnohem komplexnější a vycházela z předmnichovských zkušeností, stejně jako z toho, co se na území republiky odehrálo v době okupace. Poválečné osudy světa rovněž nebyly tak jednoznačné a přímočaře předurčeny na Jaltě.

Podobně „na vodě“ je i samotné zasvěcení čtenáře do československo-polského konfliktu na Těšínsku. Autor opakovaně mluví o tzv. pastelkářích v Paříži. Myslí tím politiky, kteří po první světové válce navrhli řešení konfliktu dvou francouzských spojenců, tzn. ČSR a Polska. Vůbec Jurmanem používaná terminologie občas jako by chtěla zaujmout čtenáře restauračních zařízení nižších cenových skupin. Zjednodušení, osočování, nepochopení následují za sebou jako na běžícím pásu. Pomyslnou tečkou za tímto povzdechem je převzetí slovníku Státní bezpečnosti. V textu se tak opakovaně setkáváme s *orgány*; správně má být samozřejmě s příslušníky StB.

Dopouští se i chyb. V textu například tvrdí, že Jan Kramoliš prodal v roce 1938 parfém, které ukradl svému zaměstnavateli, firmě Ludvík v Hradci Králové, Zdeňku Zbytkovi. Prodal je ale samozřejmě Karlu Zbytkovi. Tato záměna osob není v textu knihy bohužel ojedinělá. Opakuje se s železnou pravidelností. Je to nepříjemné také proto, že Karel Zbytek měl mladšího bratra Zdeňka. Takový mix osudů dvou různých osob je, obávám se, pro kohokoliv (včetně čtenáře) „těžko stravitelný“. Jen si kladu otázku, jak je možné, že si těchto záměn před vydáním knihy nikdo nevšiml.

Navíc nejde o ojedinělou záležitost. Autor podle mého názoru zaměňuje dvě různé osoby ještě několikrát. V případě britského ministra zahraničních věcí lorda Halifaxe a lorda Runcimana.¹⁶ Poté jde opět o jednu osobu ve dvou různých variantách křestního jména – v textu se objevuje Jiří Vondráček, ale správně má být Josef Vondráček.

Jurman věnuje Vondráčkovi (chtělo by se říci bohužel) poměrně velký prostor. Jeho líčení nekriticky přejímá. V čem je tedy problém? V knize rovněž zmiňované intrice proti šéfovi zpravodajského odboru MV generálu Josefu Bartíkovi¹⁷ a v něko-

16 K britské zahraniční politice viz např. ELLINGER, Jiří: *Neville Chamberlain. Od usmírování k válce: britská zahraniční politika, 1937–1940*. NLN, Praha 2009; SMETANA, Vít: *Ani vojna, ani mír. Velmoci, Československo a střední Evropa v sedmi dramatech na prahu druhé světové a studené války*. NLN, Praha 2016.

17 Josef Bartík (1897–1968), čs. legionář a vojenský zpravodajec. V březnu 1939 odletěl spolu s dalšími čs. zpravodajci do Velké Británie. V době druhé světové války se zapojil do zpravodajských aktivit gen. Františka Moravce. V letech 1942–1945 vedl zpravodajský odbor ministerstva vnitra. V březnu 1945 byl čs. vládou pověřen organizovat na osvobozeném území obranné zpravodajství a státní bezpečnost. Od 10. dubna 1945 do 15. ledna 1946 byl přednostou odboru politického zpravodajství MV. Po vynuceném odchodu z MV působil na MNO. Brigádní generál Bartík neunikl po únoru 1948 politické pomstě. V březnu 1948 byl zatčen a v září 1948 za údajné vyzrazení státního tajemství a zneužití funkce odsouzen na pět let vězení. Byl vězněn v obávaném „Domečku“ v Praze na Hradčanech, na Mírově, Pankráci, Ruzyni a Leopoldově. Byl propuštěn v roce 1953. Pracoval poté jako zásobovač v Ústavu péče

lika dalších akcí byl komunisty v bezpečnosti použit bývalý aktivistický novinář a agent SD Josef Vondráček.¹⁸ K jeho vázání došlo se souhlasem ministra vnitra Václava Noska¹⁹, a snad dokonce generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského²⁰ 26. ledna 1946. Byl získán pro spolupráci se Státní bezpečností s příslibem beztrestnosti za svou okupační minulost. Řídil ho Štěpán Plaček²¹, po něm Josef Plechatý; využíval ho však také Bedřich Pokorný²². Své zprávy Vondráček podepisoval šifrou VI²³ a používal krycí jméno „major Josef Pospíšil“ (takto ho mj. znal i Bartík). Ve výpovědi na Vyšší vojenské prokuratuře 5. listopadu 1953 o Vondráčkovi Plaček uvedl následující: Když

- o matku a dítě v Praze-Podolí. V listopadu 1965 byl v plném rozsahu rehabilitován. Zemřel v květnu 1968. Více viz KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. ÚSTR, Praha 2011; *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. MO ČR – AVIS, Praha 2005, s. 16.
- 18 O tom, že nešlo o náhodu, ale svým způsobem o plán, svědčí dlouhodobý odborný výzkum například Jiřího Plachého nebo Dalibora Státníka. Dnes je známo (ovšem i z pozdějšího období) využití zhruba dvou desítek takových osob Státní bezpečností. Viz např. PLACHÝ, Jiří: *Akce Fritz. Válečný zločinec Max Rostock jako agent StB. Sešity ÚDV* č. 5. ÚDV, Praha 2002; STÁTNÍK, Dalibor: *Agenti nacistických bezpečnostních složek gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB (Kurt Wilfer a ti druzí)*. In: *Sborník Archivu MV* č. 1. OASS MV ČR, Praha 2003, s. 5–53; STÁTNÍK, Dalibor: *Podzemní kámen. Osud a smrt Žofie Veselíkové*. In: PERNES, Jiří (ed.): *Po stopách nedávné historie. Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana*. Prius, Brno 2003, s. 109–123.
- 19 Václav Nosek (1892–1955), člen KSČ, po okupaci ČSR krátce vězněn. V létě 1939 uprchl do Velké Británie a stal se členem (od roku 1942 místopředsedou) Státní rady československé. V letech 1945–1953 ministr vnitra, v letech 1953–1955 ministr pracovních sil. Více k němu viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 126–128.
- 20 Rudolf Slánský (1901–1952), v letech 1945–1951 generální tajemník KSČ, od září do listopadu 1951 náměstek předsedy vlády. V listopadu 1951 byl zatčen, o rok později odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1952 popraven. Viz např. KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Mladá fronta, Praha 1992; KAPLAN, Karel – KOSATÍK, Pavel: *Gottwaldovi muži*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004; KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský*. Barrister & Principal, Brno 2009.
- 21 Štěpán Plaček (1909–1992), vystudovaný právník a meziválečný aktivní člen KSČ, zaměstnanec MV od 1. 8. 1946; vedoucí zpravodajského útvaru MV. V letech 1945–1948 se podílel na akcích proti nekomunistickým politickým stranám a jejich představitelům. V březnu 1948 vytyčil na poradě přednostů zemských a oblastních útvarů StB nové zaměření politického zpravodajství: sledování ilegálního odporu „reakce“ a vytvoření agenturní sítě „mezi reakcí“. V listopadu 1948 byl nečekaně odvolán z funkce a o rok později v rámci akce „J“ – Jugoslávie zatčen (byl obviněn z titoismu a z údajné špiónáže ve prospěch Jugoslávie). Dne 20. ledna 1954 byl odsouzen za trestný čin vraždy a zneužití úřední moci (případy zavraždění Petra Konečného a Františka Novotného a těžkého ublížení na zdraví v případě Emilie Faitové-Kolářové) k trestu odnětí svobody na 15 let a ztrátu čestných práv občanských na 5 let. Amnestiemi z let 1948, 1953 a 1955 mu byl trest snížen na 8 let a 8 měsíců. Z výkonu trestu byl podmíněně propuštěn v dubnu 1957 se zkušební dobou 4 roky. Poté pracoval ve Státní technické knihovně a v letech 1964–1970 byl zaměstnancem Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii při MZV. Více o něm viz KALOUS, Jan: *Štěpán Plaček. Život zpravodajského fanatika ve službách KSČ*. ÚSTR, Praha 2010.
- 22 Bedřich Pokorný (1904–1968), zpravodajský důstojník čs. armády v meziválečné ČSR. Po roce 1945 nastoupil do bezpečnostních struktur (v červenci 1945 byl např. zemským velitelem SNB na Moravě); působil na MV ve vedoucích funkcích (politické zpravodajství, koordinace bezpečnostních struktur v českých zemích a na Slovensku apod.). S jeho jménem je spojena řada afér, nezákonnosti a provokací v období let 1945–1951. Více k jeho osobě viz DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Bedřich Pokorný – vzestup a pád*. In: *Sborník Archivu MV* č. 2. OASS MV ČR, Praha 2004, s. 233–279.
- 23 Dokument Vondráčkova vázání se nachází v ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (f. 305), sign. 305-355-1. Je datován v Praze 26. ledna 1946.

došlo k odstranění Bartíka, byl Vondráček znovu námi zavázán jako agent profesionál a se souhlasem ministra Noska propuštěn na svobodu s tím, že bude nadále jako agent používán a jako odměnu za to chráněn před trestním stíháním, které mu hrozilo pro jeho činnost v SD.²⁴

Josef Vondráček dostal po roce 1945 od StB prostor k „vlastní realizaci“. Sledoval na zakázku i o své vlastní vůli některé důležité osoby a pronikal do nejrozmanitějších struktur a prostředí. Bohatě přitom konstruoval nejrůznější divoké špionážní případy. Podle Plačka se „činil“. Během své „kariéry“ u MV (tzn. v letech 1945–1948) předal odhadem několik desítek, možná až stovek zpráv. Při hledání nepřítelů uvnitř stranického a bezpečnostního aparátu byl Vondráčkův „potenciál“ Státní bezpečností využit a on sám byl následně používán jako tzv. univerzální svědek. Svědčil například ve Slánského procesu. Při analýze procesů v letech 1962–1963 však stranické komise konstatovaly, že jeho výpovědi nelze brát vážně, protože trpěl chorobnou lhavostí; byl totiž postižen progresivní paralýzou.

Jurmanovy knihy bohužel obsahují množství faktografických chyb. Například zmiňovaný Hiršal se ve skutečnosti jmenoval Emil Hršel.²⁵ Bývalý předseda sociální demokracie Bohumil Laušman²⁶ unesený Státní bezpečností z Rakouska „neshnil“ ve vězení, jak tvrdí autor, ale zemřel ve vězení za velmi zvláštních okolností. Nebyl také členem Benešovy²⁷, ale Fierlingerovy a Gottwaldovy vlády. V únoru 1948 se spor nevedl o odvolání osmi krajských, ale obvodních velitelů bezpečnosti v Praze. Olga Smutná také nemohla být manželkou syna prezidenta Beneše. Jak známo, manželství Edvarda a Hany Benešových bylo bezdětné. Syn Zdeňka Tomana nezmizel neznámo kde, ale po útěku jeho otce z ČSR a tragické smrti matky byl osvojen a žil v Praze pod jménem Michal Rohan; zahynul při nešťastné nehodě ve Stromovce v březnu 1961.²⁸ Podle Jurmana bylo několik vysokých funkcionářů ministerstva národní bezpečnosti popraveno. Víím jen o jednom, o náměstkovi ministra Karlu Švábovi.²⁹ Autor do této skupiny zřejmě zařazuje i velitele Státní bezpečnosti Osvalda Závodského.³⁰

24 VÚA – VHA, spis GP-HVP PT 110/63.

25 Emil Hršel (1901–1972), v letech 1924–1929 vedoucí Komunistického svazu mládeže Československa. V letech 1930–1934 byl prvním tajemníkem Svazu přátel SSSR a v letech 1936–1938 vedoucím tajemníkem Federace proletářské tělovýchovy (FPT). V letech 1939–1945 byl vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Po válce se stal vedoucím funkcionářem Zemského odboru bezpečnosti (ZOB). V letech 1948–1965 působil v diplomatických službách. V letech 1950–1951 byl například prvním čs. velvyslancem v KLDR.

26 Bohumil Laušman (1903–1963), československý sociálně demokratický politik; předseda ČSSD v letech 1947–1948, 1945–1947 ministr průmyslu, od února do června 1948 náměstek předsedy vlády; v roce 1949 emigroval přes Jugoslávii do Rakouska, v prosinci 1953 byl příslušníky StB unesen do ČSR, v roce 1957 odsouzen na 17 let, zemřel za záhadných okolností v květnu 1963 ve věznici v Praze-Ruzyni. Více viz např. HORÁK, Pavel: *Bohumil Laušman – politický životopis. Riskantní bry sociálnědemokratického lídra*. Mladá fronta, Praha 2012.

27 Edvard Beneš byl předsedou vlády ČSR pouze jednou – od 26. září 1921 do 7. října 1922.

28 Zdeněk Toman, původně Zoltán Goldberger (1909–?), absolvent Právnické fakulty UK v Praze. Po Mnichovu emigroval přes Polsko do Velké Británie, kde se stal repatričním úředníkem ministerstva sociální péče čs. exilové vlády. Po osvobození ČSR se stal zástupcem přednosti VII. (zpravodajského) odboru MV. Koncem roku 1947 byl jmenován do funkce ministerského rady MV a po Bartíkově odvolání převzal vedení odboru pro politické (zahraniční) zpravodajství MV. V lednu 1948 byl na

Také ve třetím dílu knihy o Karlu Zbytkovi se opakují stejné nedostatky jako u prvních dvou. Sledujeme velmi volný výklad událostí, zde především popis jednotlivých schůzek Zbytky s jeho řídicím důstojníkem. Autor má pro něj a motivy jeho spolupráce evidentně dost pochopení. V textu se to hemží zvláštními nespisovnými či přímo vulgárními výrazy. Jurman považuje za nutné se na dvou místech vysmívat závěrům, které již dříve publikoval historik Prokop Tomek. To je nejen smutné svědectví o úrovni autora a snižuje to už tak dosti nízkou hodnověrnost jeho závěrů.

Opět je zde celá řada chyb a nesmyslů, o vydatném přejímání terminologie Státní bezpečnosti ani nemluvě. Dovolím si (také proto, abych se neopakoval) uvést jen ty nejkřiklavější. Myslím si, že prostě nelze akceptovat závěr, že z agenta se stane tajný spolupracovník (už jím totiž je), že synonymem ČSR je ČSSR (rozdíl je v přijetí socialistické ústavy v roce 1960), že se agent rozvědky stane se souhlasem centrály jejím příslušníkem. Gustáv Husák byl prezidentem ČSSR až od roku 1975, nikoliv od roku 1973.

V textu zmíněného Antonína Prchala oslavuje jako autora řady televizních inscenací. V době tzv. normalizace psal Prchal pod pseudonymem Ivan Gariš špionážní a detektivní prózy; podle jeho scénářů natočila Československá televize několik filmů. Co zde ale chybí? Antonín Prchal³¹, narozen 7. května 1923 v Jihlavě, patřil k nejznámějším příslušníkům Státní bezpečnosti v zakladatelském období komunistického režimu v Československu. Podílel se na konstruování politických procesů na přelomu 40. a 50. let a byl odpovědný za brutální výslechové procedury. Hřál se v přízni v ČSR přítomných sovětských poradců. Osobně například v listopadu 1951 zatýkal bývalého generálního tajemníka KSČ Rudolfa Slánského a byl jedním z hlavních tvůrců procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem. Jeho hvězda na počátku 50. let strmě stoupala. Na konci roku 1951 se stal velitelem Státní bezpečnosti, kontrolu

něj vydán zatykač. Toman byl však zatčen až v dubnu 1948. V červnu 1948 se mu zdařil útěk z vyšetřovací věznice StB na Karlově náměstí a následně opustil republiku. V červnu 1949 byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu smrti. Více viz SLANINA, Josef: Akce „TOMAN“. *Securitas Imperii*, 1994, č. 1, s. 120–127; HANZLÍK, František: *Případ kpt. Adolf Püchler. Svědectví agenta OBZ o nelegálním získávání financí zpravodajskou službou ministerstva vnitra 1946–1947*. ÚDV, Praha 2006.

29 Karel Šváb (1904–1952), od června 1945 vedoucí odboru pro evidenci, později vedoucí branně-bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, v letech 1950–1951 náměstek ministra národní bezpečnosti ČSR; v únoru 1951 byl zatčen, v listopadu 1952 v případě tzv. protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským odsouzen k trestu smrti a v prosinci 1952 popraven. Více k němu viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 181–183; PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Policisté na popravišti. Příslušníci SNB popravení v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v letech 1949–1962*. Svět křídel, Cheb 2013, s. 198–207.

30 Osvald Závodský (1910–1954), v letech 1950–1951 velitel Státní bezpečnosti; v roce 1951 zatčen, uvězněn a obviněn z velezrady a sabotáže; odsouzen k trestu smrti a popraven. Více viz KALOUS, Jan: *Osvald Závodský – aktér i oběť politických procesů. Paměť a dějiny*, 2013, roč. 7, č. 3, s. 85–95; PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop: *Policisté na popravišti. Příslušníci SNB popravení v Československu z politických nebo kriminálních důvodů v letech 1949–1962*, s. 225–233.

31 K Antonínu Prchalovi viz ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Antonína Prchala, ev. č. 6963/23; FROLÍK, Jan: *Plukovník Antonín Prchal a jeho doba*. In: *Minulosti Západočeského kraje*, 1996, roč. XXXI, s. 129–186; KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost*. Doplněk, Brno 1999; CAJTHAML, Petr: Antonín Prchal. *Securitas Imperii*, 2006, č. 13, s. 113–115; DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945–1953. Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek*; KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 151–153.

StB si podržel i jako náměstek (od září 1953 první náměstek) ministra vnitra. V polovině 50. let pronikla do ČSR vlna opatrné destalinizace, a na konci března 1956 byl proto z funkce odvolán. V červnu 1956 z MV odešel a pracoval jako vedoucí bezpečnostního oddělení Spojených oceláren národního podniku Kladno. V roce 1962 byl zatčen a v červenci 1963 spolu s Karlem Košťálem³² odsouzen na šest let za trestné činy obecného ohrožení a porušování povinnosti veřejného činitele. To, za co oba byli na počátku 50. let oceňováni, nyní tvořilo podstatu obžaloby. Po odpykání několika měsíců trestu byl v roce 1964 z vězení propuštěn. Byl zaměstnán jako propagační pracovník u Československých cirkusů a varieté. Od roku 1969 pracoval jako referent pro zvláštní úkoly ve Škodaexportu Praha. Po pádu komunistického režimu se jeho jméno znovu objevovalo ve debatách o trestněprávní rovině vyrovnávání se s minulostí. Potrestán však již nebyl. Zemřel 20. května 1996 v Praze.

Na samotný závěr knihy přichází Jurman s odvážnou hypotézou. Podle ní byl Zbytek vlastně něco jako spasitel. Stal se součástí zvláštní zpravodajské hry československé Státní bezpečnosti a sovětské KGB. Jejím cílem údajně bylo zabránit předání dokumentace k výrobě otravných plynů do rukou Irské republikánské armády. Zásadním problémem této Jurmanovy teze jsou však podle mého názoru zcela chybějící opory takového tvrzení. Působí jako z jiné galaxie, tj. zcela nevěrohodně.

U osudů Karla Zbytka je naprosto nezbytné ptát se po důvodech a motivech jeho zrady. Zřejmě šlo o kombinaci více faktorů. Mohly zde být nenaplněné ambice, nevraživost a závist, pomsta některým představitelům CIO, protnuté s osobní rovinou (pocit osamělosti, nemocná manželka, nutnost zajistit rodinu), včetně finančního stimulu. Zrada zůstává zradou. Nelze ji nijak bagatelizovat ani omlouvat. Jeho jméno zůstane tak již navždy spojeno s tím, že se zapletl s totalitním režimem v bezpečí svobodného světa.

Všechny tři knihy mají i po formální stránce řadu nedostatků. Například „Výběr literatury“ bohužel neodpovídá standardům ani populárně naučné literatury. V textu mimo jiné odkazuje i na wikipedii; je však známo, že právě tento zdroj bohužel trpí vysokou mírou chybovosti. Přetištěné fotografie archivních dokumentů jsou často téměř nečitelné.

Nyní se zaměřím na druhý osud. V knize *Ve službách ministerstva vnitra. Chránil jsem tři prezidenty* Jurman přibližuje život a názory Jaroslava Bobka. Na základě jeho personální dokumentace dochované v Archivu bezpečnostních složek³³ lze dospět k následujícím stručným závěrům: Plukovník Jaroslav Bobek se narodil 10. dubna 1940 v Poličce. Jeho otec Jaroslav byl živnostník – krejčí, matka Marie se starala o domácnost. V Poličce absolvoval základní a střední školu. Maturoval v roce 1957. Od července do

32 Karel Košťál (1921–2009), příslušník StB, jeden z konstruktérů procesu s Rudolfem Slánským a spol., náměstek ministra vnitra v letech 1953–1956. Více o něm viz ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Karla Košťála, ev. č. 5645/21; KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 98–101; KALOUS, Jan: Muž s krví na rukou. Několik poznámek k dvoudílným pamětem Karla Košťála. In: *Solitér. Pocta historikovi Václavu Veberovi*. ÚSTR, Praha 2012, s. 195–204.

33 ABS, osobní evidenční karta Jaroslava Bobka; tamtéž, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Jaroslava Bobka, ev. č. 2211/40.

září 1957 pracoval na brigádě jako pomocný dělník ve Východočeských papírnách. Následovala v letech 1957–1959 vojenská prezenční služba nejdříve v Jindřichově Hradci a posléze v letech 1957–1960 na ženijně-technickém učilišti v Bratislavě. Od roku 1960 byl zařazen ve složkách Civilní obrany (CO) postupně v Bučovicích, Dolních Břežanech, Bruntálu a od roku 1964 ve štábu CO v Praze. V roce 1964 se stal členem KSČ; byl rovněž členem Svazarmu, sportovního klubu Rudá hvězda a Svazu československo-sovětského přátelství. V roce 1972 absolvoval Večerní univerzitu marxismu-leninismu (VUML). V témže roce byl potrestán deseti dny domácího vězení za nedovolené ozbrojování.³⁴ Do služeb MV nastoupil 1. října 1976, kdy byl zařazen do funkce náčelníka 2. oddělení 6. odboru V. správy FMV. Vždy se profesně zabýval tzv. technickou obranou a ochranou; šlo například o protiradiační a protichemickou nebo i pyrotechnickou obranu apod. Po pádu komunismu přešel do struktur Úřadu FMV pro ochranu ústavních činitelů. Během své služby v SNB obdržel mj. i tato vyznamenání a medaile: Medaili Za službu vlasti (1968), Medaili Za zásluhy o obranu vlasti (1975), Pamětní medaili k 50. výročí založení KSČ (1977), Čestný odznak SNB (1985), Medaili SNB (1986), vyznamenání Za vynikající práci (1989). Do důchodu odešel na konci listopadu 1992.

V Jurmanově knize jde o soubor dvaceti setkání autora s Bobkem, během nichž byly nahrány a následně přepsány jeho vzpomínky. Vedle líčení různých životních peripetii zde najdeme jen velmi málo informací o poměrech na V. správě MV (FMV, SNB). Bobek jistě něco sděluje, ale autor bohužel není evidentně kompetentní usměrňovat a kriticky vést rozhovor a nechává vzpomínajícího, aby říkal, co chce nebo co považuje za nutné. Vzniká tak podivná mozaika různých příběhů zřejmě více či méně pravdivých, ale vylíčených velmi subjektivně. V podstatě se nabízí otázka, jestli Státní bezpečnost byla na základě takového líčení opravdu tak špatná, když jí vlastně šlo pouze o bezpečnost a pořádek ve státech?

Autor i vzpomínající předkládají čtenáři vlastní směsici faktů a dojmů. Rozhodně tedy nelze považovat takové svědectví za věrohodné. V textu se objevují zjevné nesmysly, bohužel bez jakékoliv autorovy korekce. Bobek například říká, že posledního československého komunistického premiéra Ladislava Adamec odvolal prezident Václav Havel. To je ale snadno vyvratitelná chyba. Adamec byl donucen 10. prosince 1989 odstoupit. Nového premiéra Mariána Čalfu jmenoval ještě prezident Gustáv Husák.

34 Pro trestný čin nedovoleného ozbrojování podle § 185, odst. 1 písm. b) trestního zákona byl stíhán již v průběhu roku 1966. Šlo tehdy o to, že si ponechal nějaké výbušniny ve svém držení a použil je například při hloubení studny nebo uvažoval o tom, že by je zkusil použít pro lov ryb. Vzhledem k tomu, že Bobek svou vinu přiznal, nezpůsobil žádné škody a měl opakovaně kladná hodnocení, bylo trestní stíhání zastaveno a věc řešena pouze kázeňsky. Bylo mu uloženo pět dnů domácího vězení. Viz ABS, f. Vyšetřovací spisy – Centrála (MV-V), vyšetřovací spis a. č. V-7560 MV. Během roku 1972 znovu čelil stíhání pro podezření ze spáchání stejného trestného činu. Jako funkcionář Klubu vojenské historie, sekce palných zbraní, byl držitelem několika kusů střelby schopných pistolí. Pro expertizu mu tehdy bylo zabaveno celkem deset zbraní. Vzhledem k tomu, že Bobkovým jednáním nedošlo k ohrožení bezpečnosti státu, byla věc zastavena a opět řešena kázeňsky. Viz ABS, f. MV-V, vyšetřovací spis a. č. V-15252 MV.

Z textu sálá oslava starých, komunistickým režimem prostoupených časů. Nezná zde snad jediné negativum. Místo toho se dozvíme, že vše bylo zadarmo, levné, a ta péče všech o všechny! Ve sféře ochrany stranických a státních představitelů se všichni snažili konat své povinnosti a to se jim, alespoň podle Bobkova líčení, dařilo. To ale pro něj nepochopitelně rozbila revoluce roku 1989. Ještě že se toho ve funkci náčelníka správy nedožil soudruh Milan Buchvaldek.³⁵ Na jeho jméno se zde píše samá chvála. Jeho nástupce ve funkci náčelníka V. správy SNB Václava Kiliána³⁶ však Bobek evidentně „nemusel“.

Vedle nekriticky zpracovaných osobních svědectví mne zarazí ještě několik celkem nestandardních věcí. Pomímám, že autor nepovažoval za nutné seznámit se s nějakou literaturou k problematice, o které spolu s Bobkem rozmlouvají, ale skutečně neuvěřitelný je pro mne styl, jakým je kniha zpracována. Vulgarismy jsou naprosto běžnou součástí textu, dokonce se čtenář může dočkat referencí o návštěvě toalety. To skutečně není obvyklé.

Doporučuji autorovi, aby se příště nejdříve seznámil s dokumenty k osobě, s níž vede monolog (protože o dialog zde skutečně nešlo), korigoval ji a upravil závěrečný text do stavu, jaký je pro edici vzpomínek obvyklý. Výpovědní hodnota Jurmanovy a Bobkovy knihy ve stávající podobě je totiž nulová.

Souhrnně musím konstatovat, že Jurmanovy publikace vykazují takové množství chyb a nedostatků, že je lepší se jich při jakékoliv odborné práci vyvarovat. Svým zpracováním se vymykají zařazení. Není je totiž možné označit ani za vědeckou, ani za populárně naučnou literaturu.

♦ Jan Kalous

35 Milan Buchvaldek (nar. 1931), náčelník V. správy FMV (SNB) od 1. 3. 1973 do 30. 6. 1989. Více viz BÁRTA, Milan – KALOUS, Jan – POVOLNÝ, Daniel – SIVOŠ, Jerguš – ŽÁČEK, Pavel: *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Academia – ÚSTR, Praha 2017, s. 198–201.

36 Václav Kilián (nar. 1946), náčelník V. správy SNB od 1. 7. 1989 do 15. 12. 1989. Více viz tamtéž, s. 336–339.